

Posudek disertační práce

Autorka práce: Michaela Šmídová

Název práce: Běloruští azylanti v České republice a vybrané otázky sociokulturní adaptace

Místo a rok zpracování: Fakulta humanitních studií UK 2008.

Problematice efektivního výzkumu postmigračního chování v současné době věnuje pozornost celá řada vědních disciplín. Michaela Šmídová se soustřeďuje především na reflexi situace následující po migraci samotnými aktéry, běloruskými imigranty.

Ústředním pojmem, který pro uchopení problematiky Michaela Šmídová volila, je pojem adaptace a procesy, které s ní souvisejí. Jejich teoretickému zakotvení věnovala především první část práce. Druhá část je pak empirická, postavená na vlastním terénním výzkumu, který autorka uskutečnila se souborem 30 respondentů sestaveného řízeným výběrem za asistence klíčového informátora.

Volbu pojmu adaptace jako ústředního vztažného rámce postmigračních procesů pokládám za šťastnou. Jedná se o pojem nehodnotící a nepředznamenávající výsledky probíhajících procesů. Na druhé straně se ovšem jedná o velmi široký koncept. Proto bylo od autorky racionální, že si adaptační tematiku vědomě zúžila na otázku motivace příchodu Bělorusů do České republiky, reflexi každodennosti, otázku bydlení a zaměstnání, dále na otázku vnímání českého prostředí imigrantem a na otázku životních perspektiv, aspirací do budoucnosti. Uvedené oblasti autorka studovala metodou polostandardizovaných rozhovorů a pozorování.

Celkově lze práci charakterizovat jako standardní vědeckou studii postavenou především na empirických datech s racionálně vymezenými cíli výzkumu a zvládnutou metodikou. Část teoretická a konceptuální je spíše potlačena. Přestože jsou základní teoretické premisy zvoleny promyšleně, bylo by možné je v teoretické části lépe zdůvodnit, více se zamyslet nad dalšími možnými přístupy, nabídnout čtenáři více variant, jak mohou adaptační procesy probíhat a více rozvést, kteří autoři je popisovali.

Empirická část je uvozena základními charakteristikami cizinecké problematiky v České republice a již publikovanými údaji o běloruských azylantech v České republice. Dalším krokem autorky je odpověď na otázku, jak jsou cizinci v České republice přijímáni majoritní společností. Odpověď na tuto otázku téma vhodně kontextualizuje. Na druhé straně vzbuzuje otázku, proč není tento krok avizován ve struktuře práce. Nestandardním postupem též je, že otázka je zodpovídána osmistránkovým přepisem výzkumu *Nacionalita*, jehož provenience je sice v textu popsána, výzkum ale není v seznamu literatury a není zcela jasné, jaký vztah k němu autorka má. Kdyby se jednalo o publikovaný materiál, stačilo by na něj odkázat a interpretovat jeho závěry. Přepisovat odpovědi na jednotlivé otázky by bylo zbytečné. Pokud se ale jednalo o výzkum, který autorka uskutečnila sama v rámci doktorského studia, bylo by užitečné tuto skutečnost v textu sdělit a případně výsledky výzkumu organičtěji do disertační práce včlenit.

Další části práce jsou věnovány historii Běloruska, v níž jsou částečně již naznačeny důvody příchodu běloruské politické emigrace do České republiky a statistickým údajům o běloruských imigrantech do České republiky. Na tyto kapitoly navazují výsledky autorčina terénního šetření.

V oblasti motivace k migraci autorka věrohodně upozorňuje, že politický postoj zpravidla není jediným důvodem k migraci azylantů a že se jedná zpravidla o větší počet push faktorů, které člověka k migraci vedou. Část je i u politických uprchlíků ryze osobní. Pečlivé vyhodnocení rozhovorů tuto skutečnost dobře ilustruje, přestože azylanti z pochopitelných důvodů uvádějí politické příčiny zpravidla na prvním místě. Z hlediska pull faktorů autorka na základě výsledků rozhovorů akcentuje, že Česká republika se jeví běloruským imigrantům jako kulturně blízká a bezpečná. Já osobně bych kladl ještě větší důraz na geografickou blízkost a dostupnost, která z rozhovorů též vyplývá. Žadatelé o azyl si zpravidla nemají možnost zem svobodně vybírat a v současné době je v Evropě výběr ještě výrazněji limitován institutem bezpečné třetí země. Azylanti velmi často skončí v zemi, kde to původně ani nezamýšleli. Při rozhovorech s českým badatelem může být role náhody cílové destinace potlačena. Azylanti nechtějí urazit tazatele výkladem, že vlastně chtěli například do Německa, kde mají zbytek rodiny, ale nemohli zde o azyl požádat. Autorka ovšem tuto variantu v textu též zohledňuje.

Téma příchodu do České republiky působí velice realisticky. Odráží se zde okolnost, že rodiny azylantů velmi často nepřicházejí najednou, ale jedná se o specifický druh řetězové migrace. Barvitě jsou zpracovány i první kroky imigrantů při integraci do lokálního prostředí. Autorka se zde zaměřila na otázku bydlení a zaměstnání, které zajisté hrají klíčovou roli. V další práci by též mohlo být užitečné klást větší důraz na srovnání azylové a ekonomické migrace. Právě v oblasti bydlení a zaměstnání obě migrace zpravidla vykazují odlišné charakteristiky. Celosvětově je azylová migrace charakteristická tím, že je špatně zaměstnatelná. Autorka poněkud potlačila okolnost, že azylanti jsou dobře integrováni do sociálního systému státu a zpravidla nejsou ochotni dělat cokoli. Velmi často mají též své etické zásady, nejsou ochotni přistoupit na klientský systém, nechtějí pracovat na černo a to samozřejmě zužuje jejich možnosti získat práci. Tyto rysy azylové migrace jsme při výzkumech v Etnologickém ústavu zaznamenali i u azylantů z Běloruska, přestože nutno říci, že se jedná o jednu z nejflexibilnějších skupin žadatelů o azyl a následně azylantů, kteří do České republiky přicházejí.

Problematika vnímání kulturních rozdílů a podobností je metodologicky obtížně uchopitelná. Ne všichni respondenti jsou schopni takto abstraktně uvažovat. Právě v této oblasti je dlouhodobá participace lepší než rozhovor. Michaela Šmídová měla nesporně výhodu v tom, že její soubor tvoří vzdělání vysokoškoláci, kteří na dané téma dovedou konvergovat. Za podnětné považují, že autorka věnovala dostatek prostoru otázce náboženského života běloruské migrace a jejich názorům na toto téma.

Běloruská emigrace v České republice vede ve srovnání s dalšími komunitami až nadstandardně bohatý společenský a spolkový život. Michaela Šmídová tuto okolnost zaregistrovala a zařazení širšího exkursu k tomuto tématu je zcela na místě. Zaznamenala i antagonismy, které v komunitě vznikají a vazbu na téma identity jednotlivců v běloruských komunitách. Zase bych zde pouze akcentoval zásadní rozdíl mezi politickou a ekonomickou migrací. U azylantů se primárně ani nepředpokládá změna identity. Česká republika jim zprostředkovává mezinárodní ochranu, k níž je zavázána mezinárodním právem a na zprostředkování této mezinárodní ochrany Českou republikou dohlíží nadnárodní instituce, zejména UNHCR. Azyl v České republice zaniká, jakmile zanikají důvody pro udělení azylu

a řada azylantů opravdu s návratem do zdrojové země kalkuluje. Tento charakteristický rys azylantů se ostatně odráží i v prezentovaných výpovědích, kdy autorka zaznamenala, že vědomí běloruské identity se pobytem v České republice často spíše utvrzovalo a konkretizovalo, než oslabovalo. Stejně tak na téma autorka narazila v oblasti aspirací respondentů do budoucnosti. Samozřejmě, že zde zůstala stranou otázka druhé generace azylantů, kteří se již narodili, případně vyrostli v České republice. Běloruská migrace je mladá. Za pět let však již bude nedostatkem práce na podobné téma, pokud se k této problematice nevyjádří.

Práce má beze sporu vysokou odbornou hodnotu. Přestože autorka věnovala současné teorii migrace a identit relativně málo pozornosti, samotný způsob zpracování terénního výzkumu ji vedl k relevantním výkladovým schémátům. Vysoce oceňuji, že autorka za každou cenu nezevšeobecňuje, naopak skupinu individualizuje a nechává vyniknout pluralitě názorů a přístupů. Vnímá situačnost identit a jejich změny s kontextem, nechává, aby se lidé ke členství ve skupinách přihlásili, a netvoří skupiny a kategorie ad hoc. Umí naslouchat svým respondentům a nesnaží se z nich pro větší poutavost textu dělat něco jiného, než jsou.

Michaela Šmídová svou práci prokazuje, že si umí položit relevantní výzkumné otázky, zvolit vhodnou formu výzkumu k jejich zodpovězení a výzkum vyhodnotit na doktorské úrovni.

Práci doporučuji k obhajobě.

PhDr. Zdeněk Uherek, CSc.
oponent